

Cumhuriyet İlahiyat Dergisi - Cumhuriyet Theology Journal
ISSN: 2528-9861 e-ISSN: 2528-987X
December / Aralık 2021, 25 (2): 679-694

Pythagorasçı Felsefede Tekliğin İlkesi Olarak Külli Ruh: Monad

*The World-Soul as the Principal of Unity in the Pythagorean Philosophy:
Monad*

Aynur Çınar

Arş. Gör. Dr., Iğdır Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı
Research Assist. PhD., Iğdır University Theology Faculty,
Department of Philosophy and Religion Sciences
Iğdır, Turkey
aynur.cinar@igdir.edu.tr orcid.org/0000-0001-8576-7566

Article Information / Makale Bilgisi

Article Types / Makale Türü: Research Article / Araştırma Makalesi

Received / Geliş Tarihi: 11 February / Şubat 2021

Accepted / Kabul Tarihi: 4 August / Ağustos 2021

Published / Yayın Tarihi: 15 December / Aralık 2021

Pub Date Season / Yayın Sezonu: December / Aralık

Volume / Cilt: 25 **Issue / Sayı:** 2 **Pages / Sayfa:** 679-694

Cite as / Atıf: Çınar, Aynur. "Pythagorasçı Felsefede Tekliğin İlkesi Olarak Külli Ruh: Monad [The World-Soul as the Principal of Unity in the Pythagorean Philosophy: Monad]". *Cumhuriyet İlahiyat Dergisi-Cumhuriyet Theology Journal* 25/2 (Haziran 2021): 679-694.
<https://doi.org/10.18505/cuid.878924>

Plagiarism / İntihal: This article has been reviewed by at least two referees and scanned via a plagiarism software. / Bu makale, en az iki hakem tarafından incelendi ve intihal içermediği teyit edildi.

Copyright © Published by Sivas Cumhuriyet Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi / Sivas Cumhuriyet University, Faculty of Theology, Sivas, 58140 Turkey. All rights reserved.
<https://dergipark.org.tr/tr/pub/cuid>

The World-Soul as the Principal of Unity in the Pythagorean Philosophy: Monad

Abstract: Pythagoras and Pythagoreanism have a different position in the ancient philosophy tradition. The reason for this is the eclectic structure of Pythagoreanism which has syncretized from Orphism, Indian and Egyptian religions with philosophy. Orphism of these religions is especially important for affecting Pythagoreanism the most and giving to the ancient Greek religion a mystical content. Orphism which is a mystery cult is based on Orpheus, the poet, who sometimes is identified with Pythagoras in philosophy and the history of religions. Orpheus, was attributed divine character by virtue of his beautiful voice and hymns in the ancient history, has brought many religious and philosophic elements such as reincarnation and unity with God to the Greek religion. The way of life and creeds of Orphism based on asceticism and wisdom, first affected Italian philosophy starting from Pythagoras and, later influenced both philosophy and the other religions such as Judaism and Christianity through Plato. The reason for this was the Orphism's stronger theological structure than the Greek religion had. Thus, philosophy, the Miletus philosophers tried to purify from the Homeric religion, has regained some spirituality through Orphism and Pythagoras. Pythagoras, a philosopher and a religious leader, accepted students to his philosophy school by initiation in Croton. In this way, Pythagoreanism gained the quality of both a school of philosophy and a community of mystery. In this school, Pythagoras constituted a strong natural philosophy based on the idea of *arkhe* consisting of numbers, and the system of mathematics and music. At the same time, for he was a religious leader, Pythagoras used his school both to teach philosophy and to celebrate the teletaic mystery rituals of Orphism. According to the Pythagoreans, as a master, Pythagoras has united with the spirit of Dionysos and has privileged to rise to the World-Soul of God. Due to this union, it has been believed that Pythagoras received revelations from Dionysos and knew the secrets of God's spirit. Similarly, Pythagoras' students of philosophy also joined these rituals. They, on the one hand, witnessed to the divine union of Pythagoras, on the other hand, experienced the communication with the subordinate gods, called daemons, allied to Dionysos. Through these mystical rituals in Pythagorean school, it was believed that the philosophical knowledge was not only a reasoning, but also a divine wisdom obtained from the divine word. Therefore, Pythagoreanism accepted that philosophy is from God and it is a way of life which rises the human to the divine level. According to Pythagoras philosophy, thinking about God is equal to dealing with natural philosophy. Because Pythagoreanism, that has a pantheistic belief in God, has acknowledged God and nature as the same. Additionally, the natural philosophy of the school was established on the Monad idea which has been accepted as the World-Soul. For Pythagoreanism, Monad is not a number, but it is the ONE as the source of all numbers and a theological principle. The ONE, which symbolizes God and the cosmic unity, brings into existence the life by limiting the chaos caused by the TWO. Similarly, the TWO, not a number but a principle, has been used in a positive sense in Anaximander and was called *apeiron*, meant "infiniteness". But, for Pythagoras, infiniteness was a negative circumstance. For this reason, the TWO/Apeiron has been accepted as a female being which corresponds to limitless absence and evil. By Monad's confinement the Apeiron had been passed into the cosmos, the cosmic harmony had been balanced and a spheric being had emerged. This is "unity" which corresponds with both the World Soul Monad and the nature in the Pythagorean philosophy. This study will discuss the notion of Monad which is known as the World-Soul and God in Pythagorean philosophy, from a perspective of the history of religions. In this context, the sources and knowledge of history of philosophy will be used by methods of the history of religions. Starting from Orphism, Monad will be discussed within similar mythical elements. Thus, the origin of the Pythagorean philosophy in ancient religions will be determined and the theological infrastructure will be shown.

Keywords: History of Religions, Philosophy, Pythagoreanism, Monad, World-Soul, Orphism, Apollo, Dionysos.

Pythagorasçı Felsefede Tekliğin İlkesi Olarak Külli Ruh: Monad

Öz: Pythagoras ve Pythagorasçılık, antik felsefe geleneğinde farklı bir yere sahiptir. Bunun sebebi Pythagorasçılığın Orfizm, Hint ve Mısır dinlerinin felsefe ile harmanlanmasından oluşan eklektik yapısıdır. Bu dinlerden Orfizm, Pythagorasçılığı en çok etkilediği ve antik Yunan dinine mistik bir muhteva kazandırdığı için bilhassa önemlidir. Bir sır dini olan Orfizm, felsefe ve dinler tarihinde kimi zaman Pythagoras ile özdeşleştirilen Ozan Orfeus'a dayanır. Sesinin güzelliği ve ilahileri ile antik dönemde kendisine ilahi bir nitelik atfedilen Orfeus, reenkarnasyon ve Tanrı'yla bir olma gibi pek çok öğeyi Yunan dinine kazandırmıştır. Orfizm'in katı çilecilik ve hikmet anlayışına dayalı yaşam tarzı ve öğretileri Yunan dininden daha güçlü bir teolojik altyapıya sahip olduğu için Pythagoras'tan itibaren önce İtalyan felsefe geleneğini etkilemiş, oradan da Platon aracılığıyla gerek felsefe gerekse Yahudilik, Hıristiyanlık gibi diğer dinleri de etkilemiştir. Böylece Milet filozoflarının homerik dinden arındırmaya çalıştığı felsefe, Orfizm ve Pythagoras sayesinde yeniden bir nebze mistik ruh kazanmıştır. Bir filozof aynı zamanda da dinî bir cemaatin de lideri olan Pythagoras, Kroton'da kurduğu "Düzen" isimli felsefe okuluna inisiye usulü ile öğrenci kabul etmiştir. Böylece Pythagorasçılık hem bir felsefi ekol hem de inisiyetik bir sır cemaati olma niteliği kazanmıştır. Pythagoras, bu okulda, sayılardan oluşan arkhe düşüncesinin yanı sıra matematik ve müzik sistemine dayanan güçlü bir doğa felsefesi kurmuştur. Aynı zamanda o dinî bir lider olduğu için okulunu hem felsefe öğretmek hem de orfik bir ritüel olan teletaik sır ayinlerini yönetmek için de kullanmıştır. Pythagorasçılara göre o, bir üstad olarak bu ayinlerde Dionysos'un ruhu ile birleşerek Tanrı'nın Külli Ruh'una yükselme ayrıcalığı kazanmıştı. Bu birleşme sayesinde Pythagoras'ın Dionysos'tan vahiy aldığına ve Külli Ruh'un sırlarına vakıf olduğuna inanılıyordu. Benzer şekilde Pythagoras'ın felsefe öğrencileri de bu ayinlere katılıyordu. Onlar bir yandan Üstad Pythagoras'ın tanrısal birleşmesine şahit oluyor diğer yandan da Dionysos'a bağlı ikincil tanrılar yani demonlarla iletişime geçmeyi deneyimleyebiliyorlardı. Pythagorasçılık'ta icra edilen bu mistik ayinler sayesinde elde edilen felsefi bilginin sadece bir akıl yürütme olmadığı aynı zamanda ilahi kelimeden edinilen tanrısal bir ilim olduğuna inanılıyordu. Bu sebeple Pythagorasçılık felsefeyi, kaynağı Tanrı'da olan ve insanı tanrısallık makamına ulaştırma işlevine sahip bir yaşam tarzı olarak kabul ediyordu. Pythagoras felsefesine göre Tanrı ile ilgili düşünmekle doğa felsefesiyle uğraşmak aynı şeydi. Çünkü panteist bir Tanrı inancına sahip olan Pythagorasçılık, Tanrı ile doğayı aynı varlık olarak kabul ediyordu. Buna bağlı olarak ekol, doğa felsefesini Külli Ruh kabul ettikleri Monad anlayışı üzerine kurmuştu. Varlığın temel ilkesini sayı arkhesine dayandıran Pythagorasçılık için Monad, aslen bir sayı değil, bütün sayıların kaynağı ve teolojik bir ilke olduğuna inanılan BİR'di. Külli Ruh olan Tanrı'ya tekabül eden ve kozmik bir vahdeti simgeleyen BİR, karşıtı olan İKİ'nin yol açtığı kaosu sınırlandırmasıyla hayat var ediyordu. Benzer şekilde bir sayıdan değil ilke olan İKİ, Anaksimandros'ta olumlu anlamda kullanılmış ve "sınırsızlık" anlamındaki *apeiron* şeklinde ifade edilmişti. Fakat Pythagoras için sınırsızlık negatif bir hâl olduğu için *İKİ/Apeiron*, varlık öncesi sınırsız yokluk ve kötülük haline denk düşen dişil bir varlık kabul edilmişti. Monad'ın, Apeiron'u sınırlamasıyla kozmosa geçilmiş, kozmik *denge (harmoni)* kurulmuş ve küresel bir varlık hali ortaya çıkmıştır. İşte bu, Pythagorasçı doğa felsefesinde hem Külli Ruh Monad'a hem de doğanın kendisine tekabül eden "vahdet" halidir. Pythagorasçı felsefede Külli Ruh ve Tanrı'yı ifade eden Monad kavramının ele alınacağı bu çalışma, felsefe tarihinin konusu olan bir meseleyi dinler tarihi perspektifiyle ele alacaktır. Bu bağlamda felsefe tarihinin kaynak ve bilgi birikimi, karşılaştırmalı dinler tarihi yöntemiyle kullanılacak ve Pythagorasçı Monad Orfizm'den başlayarak mitlerdeki benzer öğelerle ele alınacaktır. Böylece Pythagorasçı felsefenin antik dinlerdeki kökeni tespit edilerek teolojik altyapısı ortaya konacaktır.

Anahtar Kelimeler: Dinler Tarihi, Felsefe, Pythagorasçılık, Monad, Külli Ruh, Orfizm, Apollon, Dionysos

Giriş

Pythagorasçılık, MÖ. 6. yüzyılda ortaya çıkan ve İtalya'dan Anadolu'ya kadar etkili olan dinî, felsefi ve siyasi bir harekettir.¹ Hareket, efsaneleştirilmiş bir tarihî kişilik olan Pythagoras'a dayanır. Hem bir filozof hem de dinî lider olan Pythagoras, *Düzen* adlı cemaatini Tanrı Apollon ve Orfik din üzerine kurmuş ve bütün öğretilerini bu altyapıya dayandırmıştır. Dolayısıyla Pythagoras'ın felsefe öğrencilerinin aynı zamanda onun müritleri olduğunu söylemek gerekir.

Pythagorasçı felsefe, antik felsefenin pek çok özelliğini taşımakla birlikte kendi inanç yapısına uygun bir doğa felsefesine sahiptir. Milet okulu gibi *arkhe* anlayışına dayalı bir kozmogoni üretse de maddeci değildir. Çünkü Pythagorasçılık, *sayılara* dayandırdığı *arkhe* fikrini, Tanrı ve insan doğasına dair dinî öğretileriyle harmanlamış ve buna uygun dinî bir kuruluş fikri geliştirerek katı bir mistik hayat tarzı benimsemiştir.² Biz bu çalışmada Pythagorasçı mistik doğa felsefesinde *Monad* adı verilen Külli Ruh anlayışını ele alacağız. Aslında Pythagorasçılar *Monad*'a doğrudan *Külli Ruh* dememişlerdir. Fakat onların evrenin *arkhesinin* sayılar ve teklik/birlik ilkesine tekabül eden *Monad* yani *BİR* olarak tarif etmeleri, onu inandıkları panteist evren tasavvurunun *İlk Sebep'i* olarak açıklamaları, bizi Külli Ruh ve Monad kavramlarını özdeşleştirmeye sevk etmiştir.

Pythagoras'ın dinî ve felsefi kişiliği elbette çok geniş bir çalışmanın konusudur. Ancak bu çalışmayı Monad felsefesi ile sınırlandıracağız. Yeri gelmişken bir felsefe çalışması gibi görünen bu araştırmanın dinler tarihi temelinde interdisipliner bir bakış açısıyla ele alınacağını ve başta Orfizim olmak üzere antik dinlere atıf yaparak Monad kavramının açıklanacağını belirtmek isteriz. Bu bağlamda temel kaynaklarımızın başta Pythagoras'ı anlatan felsefe tarihi kaynakları olmak üzere antik Yunan din ve felsefesine ait olması konunun bir dinler tarihi problemi olmadığı izlenimi verebilir. Fakat herhangi bir din, inanç ya da dinî felsefeyi incelerken dinler tarihi biliminin metodolojik açıdan her türlü kaynağı kullanabilme ve bunlardan kendine malzeme üretebilme yetisi, bize felsefenin temel eserlerini kaynak olarak kullanabilme cesareti vermektedir. Üstelik Pythagoras felsefesindeki baskın dinî unsurlar ve görüşlerin doğrudan antik Yunan dinini ilgilendiriyor olması, meseleyi doğrudan dinler tarihinin konusu ve felsefe ile ortak alan haline getirmektedir. Maalesef ülkemizde Derman Baylad'ın *Pythagoras: Bir Gizem Peygamberi* adlı çalışması dışında Pythagoras ve felsefesine ilişkin yeterli çalışmanın bulunmaması, bizi yabancı çalışmalara yönelmekte ve ilgili çalışmayı daha gerekli kılmaktadır. Bu sebeple çalışmamızda öncelikle Pythagorasçı felsefeyi ortaya çıkaran dinî ortam ve Pythagoras'ın dinî kişiliği dinler tarihi metodolojisine göre ele alınacak, ardından Monad anlayışı bu dinî temelde açıklanmaya çalışılacaktır.

1. Pythagorasçılığın Orfik Temelleri

Pythagorasçılık, Dionysos kültüne dayanan Orfizim ve Apollonculuk başta olmak üzere antik ortamın pek çok dinî ve mitolojik unsurunu bünyesinde barındıran eklektik bir inanç yapısına sahiptir. Bu felsefenin karmaşık bir dinî yapıya sahip olmasının temelinde, hareketin doğulu ve batılı öğretileri benimsemesi ve bunları kendi felsefî potasında eritmesi olduğu söylenebilir. Buna bir de Pythagoras'ın peygambervari kült bir lider, büyücü ve ideolojik bir hareket öncüsü olduğu iddiası³ da eklendiğinde, Pythagorasçılık antik dünyanın hem felsefi hem de dinî ortamındaki en özgün yapıya dönüşmüştür.

Pythagorasçılığın en çok etkileyen din, hiç kuşkusuz, Olimpik temelli Homeros dinine muhalif şekilde zuhur eden Orfizim'dir. MÖ. 6. yüzyılda ortaya çıkan Orfizim, karma inanç unsurları ve ruh anlayışına dayalı yaşam tarzı ile antik dünyaya muazzam etkisi olan radikal dinî

¹ Ahmet Arslan, *İlkçağ Felsefe Tarihi* (İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2018), 1/141.

² Arslan, *İlkçağ Felsefe Tarihi*, 1/139.

³ Georg Wilhelm Hegel, *Felsefe Tarihi: Thales'ten Platon'a Grek Felsefesi*, çev. Doğan B. Kılınc (İstanbul: NotaBene Yayınları, 2018), 1/183.

bir harekettir.⁴ Ozan Orpheus adına kurulu bir tarikattan neşet eden *Orfizim*, kutsal bir metne sahip ilk Yunan dini olup⁵ MÖ. 6-MS. 6. asırlar arasında Yunan ve Roma'nın hükmettiği her yerde etkin olmuştur.⁶ Orfizim, başta Dionysos ve Apollon olmak üzere Olimpik Tanrı anlayışını Mısır'ın gizem, Hinduizm'in kurtuluş öğretileriyle harmanlayarak Yunan mistisizminin bir parçası haline getirmiştir.⁷ Eklektik bir yapıya sahip Orfizim'in ozan Orpheus'a atfedilen mitsel hayatı ve eserlerinin yanı sıra inisiye usulüne bağlı ritüelleri ve ruhun tanrılaşmasına dair inançları pek çok dinî ve felsefi geleneği etkilemiştir. Bunların arasında başta Pythagorasçılık gelmek üzere Anaksimandros, Herakleitos, Parmenides, Empedokles, Anaksagoras gibi pre-Sokratik filozofların yanı sıra Platonculuk, Stoacılık gibi Sokrates sonrası felsefi hareketler de vardır.⁸ Bu sayede inisiyeye dayalı *orfik hayat yolu*, felsefi bir kalıba bürünüp seküler fikirler arasında yayılma imkanı bulmuştur.⁹ Orfik hayat yolu, benzer mistik görüşlerle etkileşime girebilmesi, farklı şekillerde ortaya çıkabilmesi, müziğe dayalı etkileyici vecd ritüelleri sayesinde tek tanrıci dinleri dahi etkilemiştir.¹⁰

Antik metinlerde *Meşhur Orpheus* şeklinde geçen ozanın¹¹ kimliği belirsizdir. Kimilerine göre o, mevcut gizem dinlerini revize ederek onlara mistik bir ruh kazandıran bir hareket öncüsü iken,¹² kimilerince ölümünden sonra efsaneleştirilerek mistik hareketlere malzeme yapılan sıradan bir ozandır.¹³ Bazılarınca da Orpheus, Pythagoras'ın ruh inancını kendisinden devşirdiği antik bir şamandır.¹⁴ Günümüzde ise Orfizim, Yunan gizem dinlerini tanımlamak için kullanılan şemsiye bir kavramdır.¹⁵

Hiçbir şekilde kan bağı ya da yandaşlık kriterlerini esas almayan Orfizim, gönüllülük ve gizli bir ahitleşmeye dayalı inisiyetik bir tarikattır.¹⁶ Orfizim'in en büyük özelliği, Yunan dininde olmayan insanın tanrılaşabileceği inancını ilke edinmesidir. Bu bağlamda Orfizim, Apollon ve Dionysos kültleriyle birleşerek Delphoi Mabedi'ndeki okulunda ruh, zaman, fizik ve hayat enerjilerini ifade eden dört elemente dayalı kozmogoni anlayışının temelini atmıştır. Hareketin en büyük öğretisi, orfik mabetlerin girişine ilahî kelam (*hieroi logoi*) olarak kazınan "Kendini Bil!" ifadesidir. Bu ibare, hikmetin insan elinden çıkma kitaplardan veya öğretmenlerden değil, tamamen vahiy ve iç aydınlanmadan elde edilen bir hakikat olduğunu ima

⁴ James Adam, *Antik Yunan'ın Din Öğretmenleri*, çev. Özgüç Orhan (İstanbul: Pinhan Yayınları, 2019), 107, 203.

⁵ Martin P. Nilsson, "Early Orphism and Kindred Religious Movements", *The Harvard Theological Review* 28/3 (July, 1935), 181.

⁶ Marcel Detienne - Alberto Bernabé, "Orpheus", *Encyclopedia of Religion*, ed. Lindsay Jones (New York: Thompson - Gale, 2005), 10/6892.

⁷ William Keith Chambers Guthrie, *The Greeks and Their Gods* (Boston: Beacon Press, 1954), 31; John Burnet, *Erken Yunan Felsefesi*, çev. Aziz Yardımlı (İstanbul: İdea Yayınevi, 2013), 66; Ali Canip Olgunlu, *Mitos'tan Logos'a Mitlerin Çözümlemesi* (İstanbul: Çalıkuşu Kitap, 2017), 245; Eduard Zeller, *Grek Felsefesi Tarihi*, çev. Ahmet Aydoğan (İstanbul: Say Yayınları, 2017), 46.

⁸ Arthur Darby Nock, "Orphism or Popular Philosophy?", *The Harvard Theological Review* 33/4 (October, 1940), 302; William Keith C. Guthrie, *Orpheus and Greek Religion* (New Jersey: Princeton University Press, 1993), 216-248; Adam, *Antik Yunan*, 107.

⁹ Derman Bayladı, *Pythagoras: Bir Gizem Peygamberi* (İstanbul: Say Yayınları, 2008), 42; Burnet, *Yunan Felsefesi*, 67.

¹⁰ Robert Graves, *Yunan Mitleri: Tanrılar, Kahramanlar, Söylenceler*, çev. Uğur Akpur (İstanbul: Say Yayınları, 2012), 139; Olgunlu, *Mitos'tan Logos'a*, 251.

Bu bağlamda Hellenistik dönem Yahudilerinin *Testament of Orpheus* adlı bir eser kaleme aldığı rivayet edilir. Ayrıca Philo'nun sözlerinde orfik ve hermetik esasların bulunduğu, dolayısıyla bu filozofun da orfik etkiye maruz kalmış olabileceği varsayılır. bk. Detienne - Bernabé, "Orpheus", 10/6895; Nock, "Orphism", 302.

¹¹ Guthrie, *Orpheus*, 1.

¹² Guthrie, *Orpheus*, 9, 39.

¹³ Nilsson, "Early Orphism", 183-184.

¹⁴ Leonid Zhmud', "Orphism and Graffiti from Olbia", *Hermes* 120/2 (1992), 161-162, 165.

¹⁵ Guthrie, *Orpheus*, 1.

¹⁶ Burnet, *Erken Yunan Felsefesi*, 66.

eder. Bu hakikate ise, ancak Apolloncu geleneğin ilham tanrıçaları *Musalalar* tarafından Orpheus'a vahyedilen bilgi ve onun sesinden aktarılan ilahilerle ulaşılabileceğine inanılır.¹⁷

Orfikler ruhun kurtuluşu için gereken mistik bilginin elde edilmesi için katı çilecilik ve vecde dayalı bir yaşamı şart koşarlar.¹⁸ Bu bağlamda uygulanan ritüellere *telete* adı verilmiştir. “Şenlik, ayin ve erginlenme” anlamlarına gelen *telete*, etimolojik olarak “tam olma, mükemmelleşme, sonuca ulaşma” anlamındaki *teleo* (τελέω/[ω]) ve *telos* (τέλος) kökünden türemiştir.¹⁹ Uygulamada ise *telete*, Dionysos hürmetine icra edilen törenlerde kişiyi erginleştirme ve Tanrı’yı taklit ederek mistik güçlere ulaşma amacıyla yapılan teatral ayinlerdir. Orfiklerin *telete*deki amaçları Dionysos’la birleşmek olduğu için bu törene *Dionysoi telesthenai* de denmiştir.²⁰ İnişie kişinin bu törenle Tanrı’nın gizem perdesini araladığı varsayıldığı için elde edilen gizem ve bütünleşme hâline *Dionisyak* (*Dionysiac*) adı da verilmiştir.²¹ Kavram, erginlenme yoluyla Tanrı’yla bütünleşerek mükemmelleşmeyi ve O’nun kutsallığına erişmeyi (*hosiotés*) ifade eder. Bu bakımdan telete ayinleriyle “Tanrısal vecd (*telesthesia*)” mertebesine ulaşamayan kişinin mükemmelleşemeyeceğine inanılır.²²

Orpheus ilahileri eşliğinde icra edilen *telete*de vecd ile kendinden geçen müritler, Yunan dininde *İlk Sebep* kabul edilen Külli Ruh Zeus’tan gelen ve kutsal bir kökene sahip olan insan ruhundaki asli kötülüğü sır olarak idrak ederek ondan arınmayı amaçlarlar.²³ Müritler tören esnasında Dionysos’u temsil eden şarap vasıtasıyla Tanrı’nın ruhunun kendilerini ele geçirerek *cıldırıldıklarına* (*mainesthai/μαίνεσθαι*) ve benliklerinden sıyrılarak Zeus’a katıldıklarına inanırlar.²⁴ Dionysos’un kanı kabul edilen şarap, Tanrı ruhuyla bütünleşmeyi ve ondan haber almayı sağlayan bir vasıta işlevi görür. Çünkü inanca göre Dionysos, şarap sayesinde bedeni kanla harekete geçiren nefes-ruh *psyche* ile iletişim kurabilmektedir. Böyle bir inançta orfikler halk dininden farklı olarak mistik, felsefi ve ilahî doğaya sahip bir bireysel ruh fikri edinmişlerdir.²⁵ Buna dayanarak onlar kendilerinin kainattaki yeri ve vazifelerini öğrenerek vahyî bilgiyi elde ettiklerine ve bedenlerinin parçası olan *kötücül titanik doğalarından* arındıklarına inanmışlardır.²⁶

Bundan ötürü Orfizm’in ruh anlayışı, antik Yunan dininde olmayan bir ruh-beden düalizmi ortaya koyarak maddenin ötekileştirilmesi, ruhun yükselerek tanrılaşması ve dünyevî yaşantıya göre ruhun diğer bedenlenmelerindeki durumunun iyi veya kötü olacağı şeklindeki tenasüh fikrini benimsemiştir.²⁷ Tenasüh inancı uyarınca kişi, nasıl bir insan olduğuna ve orfik anlayışa bağlı olup olmamasına göre ya insan formundan daha alt kategorilere (hayvan, bitki, hiçlik) düşerek cezasını çeker²⁸ ya da ruhunu doğum çarkından kurtararak Tanrısal birliğe kavuşur.²⁹ Pythagorasçılık’tan etkilendiği bilinen Platon’un da aktardığı gibi bir orfik için

¹⁷ Marcel Detienne, “Dionysos”, *Encyclopedia of Religion*, ed. Lindsay Jones (New York: Thomson - Gale, 2005), 4/2357; Olgunlu, *Mitos’tan Logos’a*, 246, 254; Nock, “Orphism”, 306.

¹⁸ Bayladı, *Pythagoras*, 41; Olgunlu, *Mitos’tan Logos’a*, 255.

¹⁹ Robert Beekes – Lucian van Beek, *Etymological Dictionary of Greek* (Leiden-Boston: Brill, 2010), 2/1463.

²⁰ Walter Burkert, *Antikçağ Gizem Kültleri*, çev. Bahadır Sina Şener (İstanbul: Alfa Yayınları, 2018), 21.

²¹ Nilsson, “Early Orphism”, 204; Zhmud, “Orphism”, 160; Detienne, “Dionysos”, 4/2357.

²² Burkert, *Gizem Kültleri*, 25, 36; Adam, *Antik Yunan*, 115.

²³ Burkert, *Gizem Kültleri*, 108.

²⁴ William Keith C. Guthrie, *Yunan Felsefe Tarihi: Sokrates Öncesi İlk Filozoflar ve Pythagorasçılar*, çev. Ergün Akça (İstanbul: Kabalıcı Yayınları, 2011), 1/482.

²⁵ John Burnet, *The Socratic Doctrine of the Soul* (London: Oxford University Press, 1916), 15-16, 18-19.

²⁶ Nilsson, “Early Orphism”, 202-203; Detienne ve Bernabé, “Orphism”, 10/6892-6893; Burnet, *Erken Yunan Felsefesi*, 66; John Burnet, “Soul (Greek)”, ed. James Hastings (Edinburgh: T - T Clark, 1910), *Encyclopædia of Religion and Ethics*, 11/740.

²⁷ Burnet, “Soul”, 11/740; Olgunlu, *Mitos’tan Logos’a*, 252; Zeller, *Grek Felsefesi*, 45.

²⁸ “Hades’te bu suçların cezası varmış, yeryüzüne geri döndüklerinde doğa yasasına göre, bu cezayı çekmek zorundaymışlar, kurbanlarına ne yapmışlarsa başka birinin elinden aynı kaderi paylaşıp bu dünyadaki yaşamlarını yitireceklermiş.” Platon, *Yasalar*, çev. Candan Şentuna – Saffet Babür (İstanbul: Kabalıcı Yayınları, 2007), IX/870e.

²⁹ Burnet, *Erken Yunan Felsefesi*, 66-67.

dünya hayatı, ruhun “beden” içinde yaşamaya mahkum edildiği bir “hapishane”, her yeni yaşam ise cezadır.³⁰ İnsanı bekleyen gerçek var oluş ise, maddî varlığın sınırlarından kurtularak tanrısallığa kavuşma, yani bireysel ruhun kaynağı olan Külli Ruh’ta yok olma halidir.³¹

Orpheus’un ilahilerden oluşan *Rhapsodic Theogony*’si³² kozmogoni, arkhe, varlığın oluşumu ve ruh gibi meselelerde felsefeyi önemli ölçüde yönlendirmiştir.³³ Antik Yunan’da “ruh maddesi” ve “Zeus’un zihni” olduğuna inanılan *esir* anlayışına dayalı panteist bir evren tasavvurunu benimseyen Orfizm, bunu mistik öğretileriyle zenginleştirerek “doğum çarkı” ve “ölünce bir yıldız dönüşme” gibi ruhun yükselme ya da alçalma motifleriyle desteklemiştir.³⁴ Orfik kozmogoni sayesinde Yunan panteonu felsefî kavramlarla ifade edilen mistik nitelikli kozmik güçlere dönüşmüş,³⁵ materyalist Yunan akli sezgici felsefenin temelini atabilmiştir.

Orfik panteonda Zeus’un akli ve kalbi olarak nitelenen iki oğlu, Apollon ve Dionysos’a büyük ehemmiyet verilmiştir. Anadolu kökenli bu iki Tanrı sayesinde kainattaki devinim ve Zeus’ta bir olma meseleleri açıklanmaya çalışılmıştır. Kimi zaman birbiriyle zıtlaşan kimi zaman da birbirinin ardını toplayan Zeus’un bu iki oğlu adına Orfizm, sırta dayalı vecd ve vahiy anlayışının temelini atmıştır.³⁶ Apollon ve Dionysos kültlerine yerleşen Orfizm, böylece Yunan dinini mistik ve felsefî anlamda dönüştürmüştür.³⁷ Bu sayede Apollon ve Dionysos’a ait bir tapınak olan Delphoi, akli ve ezoterik felsefenin merkezi haline gelmiştir.³⁸ Böylece Orfizm’in etkisiyle Apollon kültü, akılcılığın baskın olduğu Külli Ruh tasavvuruna dayalı doğa felsefesinin; Dionysosçuluk ise bireyselliğin ön planda tutulduğu, vecd ve ezoterizme dayalı bireysel ruh anlayışının sembolü olmuştur.

2. Dinî Bir Üstad Olarak Pythagoras

İtalyan felsefî geleneğinin babası Pythagoras hakkında Platon’a kadar herhangi bir açıklamaya rastlanmaz. Bunun sebebi, Pythagoras felsefe okulunun inisiye usulüne dayalı kurulması, öğrencilerinin gizlilik yemini etmiş olmaları ve gizlilik esası uyarınca felsefî geleneğin şifâhen aktarılmasıdır.³⁹ Bundan dolayı Pythagoras’ın ruh sistemiyle ilgili yargılar, büyük oranda ona atfedilen sonraki eserlere dayanır.⁴⁰ Orfeus, Hermes, Apollon hatta İsa Peygamber’le özdeşleştirilen ve Tanrı Ruhu’yla iletişime geçtiği öne sürülen Pythagoras’ın tarihî kimliği tartışma konusudur.⁴¹ Diogenes Laertios (öl. MS. 240), Pythagoras’ın kendini Apollon’un kardeşi Hermes’in oğlu olarak tanıttığını rivayet eder.⁴² Yine Pythagoras’ın, Apollon

³⁰ Platon, *Kratylos*, çev. Furkan Akderin (İstanbul: Say Yayınları, 2015), 400; Adam, *Antik Yunan*, 111.

³¹ Zeller, *Grek Felsefesi*, 45.

³² Orpheus’a atfedilen *Rhapsodic Theogony*, antikite içinde fragmanlar halinde dağılmıştır. Bu esere ait ilk fragman, MÖ. 340-320’lere tarihlenen *Derveni Papirüsü*’nde bulunmuştur. Geriye kalan 1500 yıl içinde de pek çok fragman daha bulunarak eser oluşturulmaya çalışılmıştır. bk. Mirjam E. Kotwick, “Reconstructing Ancient Constructions of the Orphic Theogony”, *The Classical Quarterly* 64/1 (Mayıs 2014), 76.

³³ Guthrie, *Orpheus*, 69-78. Eserin başta Aristo olmak üzere felsefeye etkisi hakkında bk. Kotwick, “The Orphic Theogony”, 75-90.

³⁴ “Yerle yıldızlı göğün çocuğuyum, ama göklerdeyim soyum.” Guthrie, *Orpheus*, 173; *Yunan Felsefe Tarihi*, 1/487; Kotwick, “The Orphic Theogony”, 78; Adam, *Antik Yunan*, 110, 113.

³⁵ Olgunlu, *Mitos’tan Logos’a*, 245.

³⁶ Detienne, “Dionysos”, 4/2357; Detienne ve Bernabé, “Orpheus”, 10/6895; Nilsson, “Early Orphism”, 203; Graves, *Yunan Mitleri*, 139-140; Olgunlu, *Mitos’tan Logos’a*, 245.

³⁷ Guthrie, *Orpheus*, 47; Zhmud, “Orphism”, 163; Detienne ve Bernabé, “Orpheus”, 10/6891; Zeller, *Grek Felsefesi*, 47.

³⁸ Detienne, “Dionysos”, 4/2357; Zeller, *Grek Felsefesi*, 43.

³⁹ Arslan, *Yunan Felsefesi*, 1/142.

⁴⁰ F. M. Cornford, “Mysticism and Science in the Pythagorean Tradition”, *The Classical Quarterly* 16:3/4 (Jul7-October, 1922), 139.

⁴¹ William Keith C. Guthrie, “Pythagoras and Pythagoreanism [Addendum I]”, ed. Donald M. Borchert (London: Thompson - Gale, 2006), *Encyclopedia of Philosophy*, 8/182; Hegel, *Felsefe Tarihi*, 1/188.

⁴² Diogenes Laertios, *Ünlü Filozofların Yaşamları ve Öğretileri*, çev. Candan Şentuna (İstanbul: YKY Yayınları, 2017), VIII/4.

rahibi bir Pythia tarafından doğumu önceden bildirilen kişi olduğu için *Pythialı Apollon* şeklinde anıldığı da öne sürülür.⁴³ Bütün rivayetler, antik dönemde Pythagorasçı hareketin Orfizim ile özdeş kabul edildiğini ima eder⁴⁴ ki bir yandan Pythagoras'ın orfik ilahîler ürettiğine dair söylentiler, diğer yandan hareketin merkezi İtalya-Kroton şehrinin aynı zamanda Orfizim'in ortaya çıktığı yer olması bu iddiayı güçlendirmektedir.⁴⁵ Bundan dolayı Ksenophanes ve Herakleitos gibi filozoflar onun öğretilerini felsefe olmadığı gerekçesiyle hafife almışlardır. Fakat onu dindar bir toplum kurmaya çalışan karizmatik bir cemaat lideri ya da dahi bir bilim adamı ve filozof kabul edenler daha fazladır.⁴⁶

Bu tartışmaların sebebi, kuşkusuz, Pythagoras'ın din ve bilim arasına köprü olarak kurduğu kutsal evren ve insan ruhu anlayışıdır. Bu minvalde o, bireysel ruhun Külli Ruh'la ilişkisini hem felsefî hem de dinî olarak ele almıştır. Antik din anlayışını seküler bir felsefede kavramlaştıran İyonya doğa filozoflarında bile din belirleyici bir yere sahipken, Pythagoras felsefesine pozitivist bir önyargıyla bakmak, onun felsefesini çarpıtmak olur.⁴⁷ Cornford'un (1874-1943) haklı tespitine göre antik filozofların dinî bakış açıları, bilimsel nitelik taşıdığı ve felsefenin şekillenmesine katkı sağladığı için modern çağın zihniyetiyle yorumlanmamalıdır.⁴⁸ Seküler bilim ve felsefî motivasyondan doğmayan Pythagoras'a göre felsefe, ruhu kurtuluşa götüren bir yaşam tarzıdır. Bu felsefenin merkezinde, insan ve diğer bütün hayat formlarının kozmosla madden ve manen kurduğu akrabalık ilişkisi yer alır.⁴⁹ Bu bakımdan Pythagoras felsefesi, antik dünyada din ve bilimi harmanlayarak beden-ruh düalizmine dayalı bir felsefenin şekillenmesine katkı sağlamıştır.

Olimpik dindeki ahlakî niteliklerden uzak, insanların ritüel ve sunumlarına muhtaç, sınırlı kudrete sahip politeist Tanrı sisteminin topluma yetmediği bir devirde halkın manevî ihtiyaçlarına cevap verme amacıyla ortaya çıkan Pythagoras, sıradan dinlerin arınmacı ve ruhu öğretmelerini Hint-İran ve Mısır dinleri ile harmanlayan "Düzen" adında bir felsefe okulu kurdu. Böylece o, mistik öğretilerle felsefeyi tek potada eritmeyi başardı.⁵⁰ Felsefesi o denli dinî bir eklektisizme sahipti ki R. Cudworth (1617-1688), bu felsefenin Mısır'daki Yahudilerden devşirildiğini öne sürer.⁵¹ Bunu doğrulamak mümkün görünmese de felsefesindeki pek çok öğenin Mısır dininden etkilenebilir olması hatta Pythagoras'ın burada inisiye olduğunun iddia edilmesi,⁵² onun Mısır'daki Yahudilerle tanışma ihtimalini güçlendirir. Fakat Pythagoras ve müritleri hakkında net olarak bilinenler, onların sükküt, nefis terbiyesi, yeme-içme kuralları (*akousmata/ἀκούσματα*), "Kendini Bil!" ve "fazlasını isteme" düsturlarıyla hikmetin kaynağı olduğuna inanılan Apollon'a bağlandıkları ve asketik bir yaşam tarzını benimsedikleridir.⁵³

⁴³ Thomas Taylor, *Iamblichus' Life of Pythagoras or Pythagoric Life* (London: Watkins, 1818), 2-5; Bayladı, *Pythagoras*, 16-17; James Luchte, *Pythagoras Doctrine of Transmigration: Wandering Souls* (New York: Continuum, 2009), 91; Alberto A. Martínez, *The Cult of Pythagoras* (Pittsburgh: University of Pittsburgh Press, 2012), 203.

⁴⁴ David B. Claus, *Toward The Soul: An Inquiry into the Meaning of Psukhe before Plato* (New Haven-London: Yale University Press, 1981), 111.

⁴⁵ Adam, *Antik Yunan*, 107, 203.

⁴⁶ Diogenes Laertios, *Ünlü Filozoflar*, VIII/36-38; Guthrie, "Pythagoras", 8/181; Charles H. Kahn, "Pythagoras and Pythagoreanism [Addendum 2]", *Encyclopedia of Philosophy*, ed. Donald M. Borchert (London: Thompson - Gale, 2006), 8/185; Burnet, *Erken Yunan Felsefesi*, 68; Francis Macdonald Cornford, *Sokrates Öncesi ve Sonrası*, çev. Celâl Şengör - Senem Onan (İstanbul: Türkiye İş Bankası Yayınları, 2017), 43.

⁴⁷ Guthrie, *Yunan Felsefe Tarihi*, 1/312.

⁴⁸ Cornford, *Sokrates*, 44.

⁴⁹ Guthrie, "Pythagoras", 8/181.

⁵⁰ Guthrie, *Yunan Felsefe Tarihi*, 1/193, 207-208; Martínez, *The Cult of Pythagoras*, 201; Burnet, *Erken Yunan Felsefesi*, 71-72; Zeller, *Grek Felsefesi*, 60.

⁵¹ Ralph Cudworth, *The True Intellectual System of the Universe* (London: Printed for Thomas Legg, 1845), 1/21.

⁵² Hegel, *Felsefe Tarihi*, 1/185; Peter le Page Renouf, *Mısır'ın Ölüler Kitabı*, çev. Erhan Altunay (İstanbul: Onbir Yayınları, 2015), 38.

⁵³ Cornford, "Mysticism and Science", 139; Luchte, *Pythagoras Doctrine*, 90; Guthrie, *Yunan Felsefe Tarihi*, 1/216; Burnet, *Erken Yunan Felsefesi*, 75.

Bu sebeple Diogenes Laertios, Pythagoras'ın bütün öğretilerini bir Delphoi rahibesinden (*pythia*) edindiğini iddia etmiştir.⁵⁴

Aslı günahları ve bedensel arzularından arınmayı amaçlayan Pythagorasçılar, orfik ritüel *teletye*ye başvurmuş,⁵⁵ böylece “En Yüce Bilge” olan Tanrı’yı taklit edebileceklerine inanmışlardır.⁵⁶ Onlara göre taklit suretiyle Tanrı’ya benzemeye çalışmak (*homoiosis Theoi*) filozof olmanın temel şartıydı.⁵⁷ *Mimesis* kavramıyla ifade edilen Tanrı’yı taklit, sembolik manada Tanrı yolundan gitmeyi içeren kapsamlı bir ezoterizme sahipti. Orfik gizemlerdeki vahiy alma sürecine işaret eden *mimesis*,⁵⁸ Apollon’a yönelen Pythagoryan üstad ve müritlerin vecde dayalı bir ritüelle Tanrı’yla doğrudan iletişime geçmelerini ifade ediyordu.⁵⁹ Orpheus ilâhileri eşliğinde icra edilen ritüel esnasında ortaya çıkan coşkulu cemaat ruhu (*bios*) ile Tanrı’nın ruhânî zâtı arasında büyüsel bir bütünleşme yaşandığına böylece kişinin “Tanrı’ya benzediği”ne inanılıyordu.⁶⁰ Kardeş tanrılar Apollon ve Dionysos’un ruhları Üstad Pythagoras’a, ikincil Tanrı ruhları *demonlar* da müritlere yerleşerek aşkın olanla birleşme sağlanıyordu. Zeus’un kozmik aklı (Logos’u) Apollon’un ruhundan bizzat felsefenin ilkelerini alan cemaat, Dionysos’un ruhuyla vahye mazhar oluyor ve ilahî yoldan kutsal sırlara vakıf oluyordu.⁶¹ Bu sırların en önemli vurgusu, insanda içkin olan Tanrısal Ruh’un temasıyla⁶² doğadaki her şeyin birbirine bağlı komünyon oluşturduğu ve bu birliğin Monad olan Tanrı’ya tekabül ettiği idi.⁶³

Pythagorasçılar için *felsefe* ve *filozof* terimleri, Delphia Tapınağı’na bağlı bilim anlayışını ve hayat tarzını ifade eder. Bu bakımdan Pythagoras’ın, *felsefe* kavramını “Alîm olan Tanrı’nın hikmetine erişme arzusu” anlamında kullandığı söylenebilir. Kavramı ilk kullanan o olduğu için *filozof* terimi, uzun süre sadece Pythagorasçı bilim adamlarını ifade etmiştir.⁶⁴ Çünkü onlar için felsefe, İyonya’daki gibi seküler bir anlama metodunu değil, dinî-bilimsel yaşam tarzını ifade eder. Filozofun görevi ise, her insanın Tanrı’yı temasına dayalı bir *akletme* (*noesis*) için yaratıldığını bilmesi,⁶⁵ bireysel ruhunun Külli Ruh’la kozmik bağını açıklayabilmesi ve maddî olgulardan manevî üst yapıya ulaşarak “Tanrılık” vasfına yükselebilmesidir.⁶⁶

⁵⁴ Diogenes Laertios, *Ünlü Filozoflar*, VIII/21.

⁵⁵ Luchte, *Pythagoras Doctrine*, 97; Zeller, *Grek Felsefesi*, 62; Burkert, *Gizem Kültleri*, 54.

⁵⁶ Guthrie, “Pythagoras”, 8/181.

⁵⁷ “Senin Tanrı’ya verebileceğin en büyük karşılık, O’nu bilmek ve taklit etmektir.” Zaten Tanrı’yı temsil etmeyen hiçbir varlık yoktur.” Sextus on Pythagorean, *Iamblichus’ Life of Pythagoras*, 193.

⁵⁸ Aslen estetik gelenekte kullanılan *mimesis*, sanatçının teatral performansını ifade eden bir kavramdır. Bununla, sanatçının rolüyle bütünleşme sürecinde oynadığı karakterin kendi ruhuna sinmesi ve yeni büründüğü kişiliği jest ve mimiklerle (bu kelime de *mimesis*ten türemiştir) taklit ederek kendi benliğini unutmaya kastedilir. bk. Stephen Halliwell, “Mimesis”, *Encyclopedia of Philosophy*, ed. Donald M. Borchert (London: Thomson - Gale, 2006), 4/252.

Felsefede ise *mimesis*, ilk anlamına paralel olarak Pythagorasçıların dinî ayin esnasında tecrübe ettikleri metafizik benzeşme ve uyuşmaya tekabül eder. Pythagorasçılara göre maddî dünya töz olan sayıların etkin olduğu tinsel âlemin benzeri ve yansımasıdır. Maddenin indirgenmediği bu anlayışta âlem Monad’ın bir parçası sayıldığı için tamamen olumsuzlanmaz. Fakat bu düalist var oluş tasavvuru, Platon’da “idealar/tinsel âlemi” ve “fenomenler/maddî görüntü ve yansıma âlemi” olarak yeniden yorumlanacak ve maddî dünya, beden gibi unsurlar kötülenecektir. bk. Stephen Halliwell, *The Aesthetics of Mimesis* (New Jersey: Princeton University Press, 2002), 15.

⁵⁹ Cornford, “Mysticism and Science”, 142.

⁶⁰ Halliwell, *The Aesthetics of Mimesis*, 273.

⁶¹ Cornford, “Mysticism and Science”, 143; Luchte, *Pythagoras Doctrine*, 99; Guthrie, *Yunan Felsefe Tarihi*, 1/238-240; Zeller, *Grek Felsefesi*, 63.

⁶² Aristoteles, *Protreptikos: Felsefe Yapmaya Çağrı*, çev. Ali İrgat (İstanbul: Afa Yayınları, 1996), B18.

⁶³ Diogenes Laertios, *Ünlü Filozoflar*, VIII/25; Cornford, “Mysticism and Science”, 139-140.

⁶⁴ Taylor, *Iamblichus’ Life of Pythagoras*, 28; Guthrie, *Yunan Felsefe Tarihi*, 1/214-215; H. Nur Erkızan - Abdülkadir Çüçen, *Antikçağ ve Ortaçağ Felsefe Tarihi* (Ankara: Sentez Yayıncılık, 2013), 1/41; Burnet, *Erken Yunan Felsefesi*, 78.

⁶⁵ Aristoteles, *Protreptikos*, B20.

⁶⁶ Cornford, “Mysticism and Science”, 138-139.

688 | Aynur Çınar. Pythagorasçı Felsefede Tekliğin İlkesi Olarak Külli Ruh: Monad

Böylece filozof bilim adamı, Tanrı'dan edindiği hikmet sayesinde O'nun gözüyle varlığa bakmayı öğrenir.⁶⁷ Pythagoras'ın kendini bu niteliğe sahip gördüğü, onun yolundan giden Empedokles'in ise kendisinin tanrısallığa eriştiğini ilan ettiği kaydedilir.⁶⁸ *Felsefi Din* şeklinde ifade edilebilen bu anlayış, muhtemelen, Parmenides ve Empedokles'in üyesi oldukları İtalyan felsefesini İyonya ekolünden ayıran ve Platon vasıtasıyla Atina okuluna taşınan bir unsurdur.⁶⁹

3. Pythagorasçı Külli Ruh Anlayışı

Dinî-bilimsel bir felsefe anlayışının hâkim olduğu Pythagorasçı ruh doktrini, Milet Okulu'ndan farklıdır. Homerik ruh anlayışının öğelerini kullanan Milet felsefesinde Külli Ruh'a tekabül eden *pneuma* (πνεῦμα) ve bireysel ruh *psykhe* (ψυχή/ψυχή) kavramlarını aynen kullanan Pythagoras'a göre külli ve cüz'î ruh arasındaki ilişki mistik bir muhtevaya sahiptir.⁷⁰ Pythagorasçılıkta *psykhe* ölümsüzdür. Bu, homerik ruh inancında beden öldükten sonra bilinçsiz şekilde dolaşan ve Ölüler Diyarı Hades'e giden *psykheden* farklıdır. İnsanda Tanrı'ya benzeyen ve O'ndan gelen bir parça vardır ki buna binaen insan bedeni, Tanrısal Ruh'un mekânı kabul edilmiştir.⁷¹ İnsan ruhu, Külli Ruh'tan ve reenkarne olan ata ruhlarından geldiği için sürekli yeniden doğuş çemberine sürüklenen bilinçli bir varlıktır.⁷² Bu sebeple Pythagoras'a göre ruhta saklı olan bellek, Külli Ruh'ta bütünleşik olduğumuz semavî hayatımızda edindiğimiz hakikatin saklı olduğu bir arşivdir. Bellek sayesinde insan ruhu önceki varoluşlarını hatırlayabilir (*mnemosyne*) ve asli vatanına dönüş arzusuyla Tanrısal bütünlüğün peşinden koşabilir.⁷³ Bu durumda Milet ve Pythagoras felsefeleri arasındaki fark şöyle özetlenebilir: Cüz'î ruh, Greklere göre ancak *ölümlü fikirlere sahip bir kul* olabilir; halbuki Pythagorasçılar onun *Tanrı'yla özdeşleşebileceğine* (*homoiosis theo*; Doğuda, *mokşa*; İslam, *teşebüh bi'l-Allah*) inanırlar.⁷⁴ Dolayısıyla Pythagorasçı felsefe, *Her şey (panta)* olan Tek Tanrı'dan geldiğini ve dönüşün yine O'na olduğunu bilme üzerine kuruludur.⁷⁵

Aşkınlaşabilen bir insan ruhu anlayışına sahip Pythagoras'ın kozmogoni anlayışı ise panteisttir. Ona göre âlem, *Zihin* ya da *Ruh* denen Tanrı'nın maddî formudur. Külli Ruh olan Tanrı, doğada yaşamı, oluş ve bozuluşu ortaya çıkaran fiziksel devinimin *İlk Sebep*'idir. Devinime sebep olan Külli Ruh aynı zamanda doğanın kendisi olduğu için canlıdır, dolayısıyla nefes alıp vermektedir. Kendisine "Nefes-ruh, Büyük Nefes" anlamındaki *pneuma* denen bu var-

⁶⁷ Euryphamus, "Concerning Human Life", *Iamblichus' Life of Pythagoras*, 148.

⁶⁸ Cudworth, *The True Intellectual System*, 1/25; Cornford, "Mysticism and Science", 142.

⁶⁹ Guthrie, "Pythagoras", 8/182. Pythagoras ve Empedokles'in sahip olduğu bu anlayış yüksek ihtimalle yaşadıkları yer olan Etrurya topraklarında içkin bir dinî yapının ürünüdür. Zaten Diogenes Laertios'un iddiasına göre Pythagoras aslen Etrüsk soyundan (Tyrrhenia) geliyordu (Diogenes Laertios, *Ünlü Filozoflar*, VIII/1). Burkert'in ifadesine göre MÖ. 4. yüzyıla ait Etrüsk ve Roma keramiklerinde Bacchus/Dionisyak ölü gömme törenlerine ait pek çok sembol bu gerçeği gösterir (Burkert, *Gizem Kültleri*, 42). Yanı sıra Etrüsk dininde *Disciplina* (*Bilimsel Öğretiler*) adı verilen kutsal metinler, Etrüsklerin din ve kutsal olgusunda var olduğuna inandıkları bilimsel bakış açısına ve sistemli düşünmeye vurgu yapar. Nitekim kutsal metinlerle örülü ayinleri bulunan Etrüsk dini, aslında *kutsal bilim* ya da *bilimsel din* denebilecek bir anlayışın belki de tek örneğidir. *Etrusca Disciplina* adı verilen dinî-bilimsel kutsal metinler, kutsal addedilen kozmosun doğal işleyişini açıklıyor ve kendilerine *haruspices* denen din adamları tarafından telif edilip korunuyordu. Ayrıntılı bilgi için bk. Aynur Çınar, "Tarihte Kaybolmuş bir Medeniyet: Etrüskler ve Etrüsk Dini", *Bellefen* 84/89 (2020), 43-74.

⁷⁰ Cornford, "Mysticism and Science", 138; Guthrie, *Yunan Felsefe Tarihi*, 1/207.

⁷¹ "Sen, kendi içinde Tanrı'yla benzer olan bir şeye sahipsin, Bu yüzden, Tanrı'yı temsil ettiğin için Tanrı'nın tapınağı olarak kendini görmelisin." Sextus on Pythagorean, *Iamblichus' Life of Pythagoras*, 192.

⁷² Diogenes Laertios, *Ünlü Filozoflar*, VIII/14.

⁷³ Bayladı, *Pythagoras*, 66; Erkızan - Çüçen, *Antikçağ*, 42; Anthony Kenny, *Antik Felsefe*, çev. Serdar Uslu (İstanbul: Küre Yayınları, 2011), 281, 362.

⁷⁴ Guthrie, *Yunan Felsefe Tarihi*, 1/208.

⁷⁵ Cornford, "Mysticism and Science", 141; *Sokrates*, 46.

lık, aynı zamanda göğü çevreleyen sınırsız tözsel havadır. Bütün varlıklar bu havayı soludukları için makrokozmos olan Külli Ruh ile mikrokozmos olan mahlukat arasında mutlak bir akrabalık bağı vardır.⁷⁶

Pythagorasçılar *pneumayı*, *esir* (*aither/αἰθήρ*) anlamında da kullanırlar. “Işın, nur ve şua” olarak çevrilebilen *esir*, ateş ve havanın en üst düzey formu kabul edildiği için dönem itibariyle ikincil Tanrıların, demonların ve aşkın kabul edilen gök cisimlerinin parlaklıklarını aldıkları ve teneffüs ettikleri en üst düzey tözdür.⁷⁷ İnsan ruhu bu tanrısal ilk madde “esirden kopup gelen (Yun. *apostasma aitheros* /ἀπόσπασμα αἰθέρος) bir varlık olarak ilahî âlemin parçası (Lat. *particula divinae aura*)” sayılır.⁷⁸ Bu yüzden de ölümsüz, bilinçli ve ilahi bir kıvılcım olarak görülür. İnsan ruhu, *esir*’in ateş ve hava doğasına uygun şekilde bir yandan rüzgâr gibi uçucu iken diğer yandan ateş gibi girdiği bedeni ısıtır.⁷⁹ Ne ki ilahî töz taşıyan insan ruhu, bedende kirlendiği için koptuğu ilahî kökenden uzaklaşır. Yapması gereken, Külli Ruh’a yeniden katılmak için her bedenlenmesinde felsefe yoluyla arınmaktır.⁸⁰

Pythagorasçılar açısından bilimsel manada kozmosu incelemek dinî anlamda Külli Ruh’u anlamaya çalışmakla aynı şeydir. Felsefi geleneğe göre âlemi *kozmos* terimiyle adlandırılan ilk filozof, Pythagoras’tır.⁸¹ O, Külli Ruh’un *Logos/Zihin* olarak doğaya *düzen* getirmesine atıfla bu ismi vermiştir. Muhtemelen Pythagoras’ın cemaatine “Düzen” adını vermesi de Tanrı’yı taklit ederek makrokozmosu temsil eden mikrokozmos yapıda bir felsefe okulu kurma amacına matuftur. Pythagoras’a göre *kozmos*, “Teklik” olarak kabul edilen eril prensibin hükümran olduğu düzen, kanun ve sınıra (*peras*) sahiptir. Anaksimandros’ta ‘sınırsız’ ve ‘ilahî’ olarak nitelenen *apeiron*, Pythagoras felsefesinde gökyüzünün sınırları dışındaki kötücül dişil prensibi, düalizmi, sınırsızlığı, kuralsızlığı yani kaosu temsil eder.⁸² Pythagorasçı kozmogoniye göre Külli Ruh *BİR/Monad*’ın (*monas/μονάς*) ortaya çıkmasıyla ilk hareket başlamış ve onun karşısı *İKİ* yani *Sınırsız Olan/Apeiron*, derhal Sınır tarafından sınırlandırılmaya başlanmıştır.⁸³ Böylece bir sınır ve kanun uyarınca kozmos, sürekli sınırsız nefes-ruh *pneumayı* teneffüs ederek genişlemiş, kaosun hâkimi *Apeiron*’u absorbe ederek ilk sayısal çerçevesi olan tekliği (*BİR*) ve dengeyi (*harmoni*) kurmuştur. Dolayısıyla hayat, soyut *Monad*’ın taklit edilmesiyle (*mimesis*) yani bir simülasyon olarak ortaya çıkmıştır.⁸⁴

Pythagoryan kozmogoni tasavvurunda Külli Ruh *Monad*’ın *Sınırsız*’la devinimi bir anlamda erilin dişiye galip gelerek onu tohumladığı cinsel ilişkiyi andırır. Burada Pythagoras, Yunan miti *Eros (Cupid)* ve *Psyche*’yi sembolik şekilde yorumlayarak felsefesine dinî bir temel kazandırır. Ona göre varlığın oluşumu sırasında *BİR/peras* ve *İKİ/apeiron*, aşk ile harekete geçmiş⁸⁵ böylece *Monad*, pasif ve hareketsiz olan *Sınırsız* karşısında ilk hareketi başlatan aktifliği temsil etmiştir. Bu bakımdan *Sınırsız*’la etkileşime geçerek kozmosu kuran *Monad*, yaratıcı fail ve *İlk Sebep* olarak teolojik bir anlama bürünmüştür.⁸⁶ Buna dayanarak geç döneme ait bazı metinler Pythagoras’ın *Monad*’ını *Nous*, İyi Ruh, Yüce Tanrı; *Sınırsız*’ı ise *İKİ*,

⁷⁶ Guthrie, “Pythagoras”, 8/182; Yunan Felsefe Tarihi, 1/210-211; Bayladı, *Pythagoras*, 59; Burnet, *Erken Yunan Felsefesi*, 84.

⁷⁷ Kidd, *Posidonius*, s. 81; Preus, s. 34, 37; Guthrie, Yunan Felsefe Tarihi, 1/473-474.

⁷⁸ Adam, *Antik Yunan*, 113.

⁷⁹ Diogenes Laertios, *Ünlü Filozoflar*, VIII/30.

⁸⁰ Diogenes Laertios, *Ünlü Filozoflar*, VIII/27; Guthrie, *Yunan Felsefe Tarihi*, 1/213; Bayladı, *Pythagoras*, 60; Erkızan - Çücen, *Antikçağ*, 42; Burnet, *Erken Yunan Felsefesi*, 73.

⁸¹ Cornford, *Sokrates*, 45.

⁸² Aristoteles, *Fizik*, çev. Saffet Babür (İstanbul: YKY Yayınları, 2017), III: 203a5; Adam, *Antik Yunan*, 206.

⁸³ Aristoteles, *Metafizik*, çev. Y. Gurur Sev (İstanbul: Pinhan Yayınları, 2017), A: 989b29-990a18; Adam, *Antik Yunan*, 207.

⁸⁴ Guthrie, “Pythagoras”, 8/183; Burnet, *Erken Yunan Felsefesi*, 83-84; Zeller, *Grek Felsefesi*, 65; Cornford, *Sokrates*, 45; Hegel, *Felsefe Tarihi*, 1/199.

⁸⁵ Martínez, *The Cult of Pythagoras*, 210.

⁸⁶ Aetius, *Placita, The Principles of Nature: Text and Commentary*, ed. Jaap Mansfeld - David T. Runia (Leiden-Boston: Brill, 2020), V: Liber 1 Caput 2, 7 (55-89).

690 | Aynur Çınar. Pythagorasçı Felsefede Tekliğin İlkesi Olarak Külli Ruh: Monad

Kötü Ruh ve şeytan (*daimon*) şeklinde isimlendirilmiştir.⁸⁷ Halk dinine bilimsel bir fikir dünyası kazandırmaya çalışan Pythagoryan filozoflar, bu suretle *Monad*'ı dinsel çerçevede tanımlama çabasına girişmişlerdir. Filozoflar, onu monist manada dönemin Külli Ruh tanımına karşılık gelen Tanrı, Akıl, bütün tek ve çift sayıları kapsayan hermafrodit külli yapı, töz, ruh ve bütün tanımlamalardan uzak bir varlık olarak tanımlamışlardır.⁸⁸ Böylesi tekçi felsefesi sebebiyle Pythagoras'ın monist/panteist temelinde Tanrı'nın her şeyi kuşattığını içeren Monad düşüncesi, kimilerince onun Mısır'da Yahudilerden edindiği Tek Tanrı YHVH inancının felsefi temele oturtulmuş hali kabul edilmiştir.⁸⁹

Diğer yandan felsefenin ortaya çıkışıyla geleneksel dinin kalıntıları olarak aşağılanan mitler, Pythagorasçılar tarafından antik teolojinin *teleitaik* aktarımı *Tanrıların kelamı* (*hieros logos*) şeklinde vasıflandırılmış ve kutsal öyküler kabul edilmişlerdir. Böylece Yunan mitleri alegorik ve ahlakî yorumlamaya tabi tutulmuş ve her biri *gizli öğretisi* (*aporretai logoi/ἀπορηται λόγοι*) kabul edilmiştir.⁹⁰ Ayrıca Pythagoras'ın mitlerle teolojik anlayış birliğine sahip olmasından yola çıkarak, *aperionu* Anaksimandros'un aksine Mezopotamya mitlerindeki *Tiamat* anlatılarına benzer şekilde "dişil kaos" şeklinde betimlediği, kuralsızlığı ve sınırsızlığı nedeniyle ona negatif nitelikler atfettiği görülür. Pythagoras, kaosun karşısına Babil halkının *İlk Sebep* kabul ettiği kozmosun kurucu tanrısı *Marduk*'un yerine eril unsur *Sınır/perası* koymuştur.⁹¹ Diğer yandan Pythagoryan felsefeyle Mısır'ın Monad Atum'unu kıyaslamak daha doğru olur. Zira yaratıcı Güneş Tanrı Atum'un, sınırsızlığın ve yokluğun temsili Nun'un sularından yükselerek yaratılışı başlatan "Teklik" ve "Mükemmellik Tanrısı" ve "Sınırların ve Tümünün Efendisi" Monad olarak anılması,⁹² Pythagoryan Monad'ın köklerini ortaya koymak bakımından anlamlıdır.

Pythagorasçı felsefede kozmosun oluşumuyla başlayan Monad ve Sınırsız düalizmi, antik Yunan'daki beden-ruh bütünlüğü inancına da sirayet eder. Bu sayede o döneme kadar Yakındoğu ve Yunan kültüründe bulunmayan maddî âlem ve ruhun kurtuluşuna dair dinî-felsefi anlayışın temeli atılır.⁹³ Yeni gelişen bu anlayış uyarınca mezkur düalizmin sonsuza değin sürmeyeceğine, Külli Ruh'un teneffüsüyle/devinimiyle sınırın nihai noktaya kadar genişleyeceğine, Mutlak İyi *Monad*'ın galip geleceğine, *Aperion*'ün ise son bulacağına inanılır. Dolayısıyla Pythagoras'ın Monad'a atfettiği *sınır*, Külli Ruh'un sınırlandırılması değil; onun tabiatı devindirirken kaostan kozmosa evrildiği süreci ve bu süreçte ölçü ve *dengeyi* hâkim kılması ifade eder. Bu denge hâli Pythagoryan felsefede *harmoni* olarak ifade edilir ve dönem itibarıyla bir devrim niteliğindeki genişleyen evren modelinin alt yapısını oluşturur.⁹⁴ Buna bağlı olarak Pythagoras'a göre Külli Ruh'un tecellisi sayılan arkhe, Milet felsefesindeki su, ateş, hava gibi maddî unsurlar değil; sayıların oluşturduğu dengenin ilkesi olan fakat kendisi bir sayı kabul edilmeyen Monad yani *BİR*'dir.⁹⁵ Sayı olmayan Monad, Platon'un İdeaları'nın öncüsü olan ilk ideadır. Sayıların diğer belirlenimleri ilk idea *BİR*den doğarak kavramları oluşturmuştur. Bu bakımdan *BİR*, kendi bünyesinde düşüncenin (*nous*), maddenin ve duysal dünyanın ilk hareket ilkesi olarak her şeyi bünyesinde toplar.⁹⁶

⁸⁷ Adam, *Antik Yunan*, 207-208.

⁸⁸ Hegel, *Felsefe Tarihi*, 1/205-206.

⁸⁹ Martínez, *The Cult of Pythagoras*, 206.

⁹⁰ Burkert, *Gizem Kültürleri*, 102-103.

⁹¹ Tiamat ve Marduk'un savaşı için bk. *Enuma Eliş: Bâbil Yaratılış Destanı*, çev. Selim F. Adalı – Ali T. Görgü (İstanbul: Türkiye İş Bankası Yayınları, 2012).

⁹² James P. Allen, *Genesis in Egypt: The Philosophy of Ancient Egyptian Creation Accounts* (New Haven: Yale University Press, 1988), 9; J. Gwyn Griffiths, "Some Remarks on the *Enneads* of Gods", *Orientalia* 28/1 (1959), 40.

⁹³ Guthrie, "Pythagoras", 8/182; I. 217-218; Zeller, *Grek Felsefesi*, 65-66.

⁹⁴ Guthrie, "Pythagoras", 8/183; Luchte, s. 57. Carl Sagan'a göre Dünya'yı genişleyen ve belli bir eksen etrafında dönen sıradan bir gök cisimi olarak açıklayan ilk evren modelini ortaya koyan kişi Pythagoras'tır. bk. Martínez, s. XVII.

⁹⁵ Bayladı, *Pythagoras*, 79-80.

⁹⁶ Hegel, *Felsefe Tarihi*, 1/196.

Bir Pythagoryan için "her şeyin nihâf arkhesi sayı"dır. Bu yüzden Orfizim'de olduğu gibi o da hayatını arınmanın en güzel yöntemi olarak düşündüğü ve doğanın üstüne kurgulandığına inandığı matematiğe ve matematiksel dengeden doğan müziğe adar.⁹⁷ Ona göre sayılar, matematiksel oranlarla bir araya gelerek küresel bir harmoni oluşturur. Bu kusursuz küre, ilahî ve ebedî kozmos devinimini gerçekleştiren Külli Ruh'un kozmik görünümüdür. Bu sebeple Pythagorasçılar için Monad, kozmostaki uyumun da sembolüdür.⁹⁸ Tersten söylersek, mükemmel küre kozmos, bir kanun ve ölçüye göre devinen Monad'dır.⁹⁹ Monad'ın devinimi ise harmonidir. Harmoni sayesinde mükemmel kürenin tözü *esir*den kopan evrenin temel unsurları olan dört element -ateş, toprak, hava ve su-, bu elementlerin zıtlıkları olan sıcak-soğuk, kuru-yaşın etkileşimiyle kozmos kurulur ve hayat ortaya çıkar. Diğer yandan devinimin özü sayılan *esir*in en yüksek seviye nefes-ruh zerreceleriyle, kendilerine Tanrılık atfedilen gök cisimleri ve ruhsal varlıklar (*demonlar*) ortaya çıkar.

Nefes-Ruh manasındaki *esir*in hava ve ateşin en yüce formu olduğunu yukarıda belirtmiştik. "İlk madde" *esir*; Anaksimenes'ten itibaren kozmosun ruhu ve nefesi kabul edilen hava yani *pneuma* ile özdeşleşmiştir.¹⁰⁰ Bazı Pythagorasçılar ise kainatta ilk ortaya çıkan unsurun "kürenin teknesi", "evrenin kalbi", "Zeus'un kulesi ve tahtı" olarak birim-tohuma tekabül eden *kozmetik ateş* olduğuna inanırlar.¹⁰¹ Sümer mitolojisinde *melammu* adıyla tanrıların nurdan doğasını vurgulayan ve Mısır teogonisinde Güneş Tanrı Atum'un Nun'dan yükselişi ve âlemin tözü haline gelişini ifade eden "göksel ateş", Sokrates öncesi pek çok filozof tarafından evreni çevreleyen töz ve nefes-ruh *pneumanın* asli formu *esir* olarak açıklanmıştır.¹⁰² Kavram, Parmenides'te karşıtların tam ortasındaki ateş şeklinde geçer.¹⁰³ Böylece Külli Ruh'un tecellisi kozmos ile cüz'i ruha sahip mikrokozmetik varlıklar, aynı soydan gelen akrabalar olarak dairesel surette devinen bir bütünlük oluştururlar. Dolayısıyla Pythagoras felsefesinde bütün bu *Vahdet* anlayışı *Monad* olarak ifade edilir.¹⁰⁴ Yani Pythagoras'ın *arkhesi* "sayılar", ilke kabul edilen *BİR*in bünyesinde toplanarak dengeyi oluşturur ve bu sayede kozmostaki tüm zıt elementler ve nitelikler uyum içinde devinerek "Vahdet" uyarınca akrabalık bağına dayalı hayatı meydana getirirler.¹⁰⁵ Bu bakımdan Pythagoras'a göre Külli Ruh, başta *Monad* olmak üzere "evrensel nefes-ruh" *pneuma*, "boşluk" *kenon*, "göksel ateş" *esir* gibi ruhun çeşitli form ve görevlerine tekabül eden bütün nitelemeleri kapsar. Ayrıca karşıtların ve tüm sayısal düzenin uyumunu sembolize eden *BİR* ile ifade edilir.

Böyle bir tasavvurda kozmos, canlılar için yaşanabilir yer olmasını tamamen Vahdet'ten gelen dengeye borçludur. Bu denge, güneş, ay, gezegenler gibi göksel cisimlerin görkemli devirlerini oluşturan makrokozmetik döngüde *pneumanın* yerleştiği tüm hücrelerdeki mikrokozmetik faaliyetlere kadar her şeyde tezahür eder.¹⁰⁶ Bu yüzden Pythagorasçılar *Monad*'ın devinimiyle oluşan kozmosu araştırmayı sadece bilimsel bir uğraş olarak görmemişler, dinî anlamda da uyumu ahenkli notalara döken bir ilahî olduğuna inanmışlardır.

⁹⁷ Zeller, *Grek Felsefesi*, 65; Cornford, *Sokrates*, 44.

⁹⁸ Aristoteles, *Ruh Üzerine (Peri Psukhês)*, çev. Zeki Özcan (Ankara: Sentez Yayıncılık, 2014), I: 407b30.

⁹⁹ Pythagoras'taki *Monad*'ın mükemmel bir küre olduğu anlayışı, Parmenides'te "varlık"ın mükemmel bir küre halinde tekliği ve onun dışında ikinci bir şeyin olmadığı şeklinde yeniden formüle edilmiştir: "Ancak madem var bir en son sınır, tamamlanmış olandır her yandan, Yusuvarlak küre yığını gibi, merkezden her yana eş..." Parmenides, *Doğa Hakkında (περί φύσεως)*, çev. Y. Gurur Sev (İstanbul: Pinhan Yayınları, 2017), VIII/ 42-44.

¹⁰⁰ Guthrie, *Yunan Felsefe Tarihi*, 1/275-279.

¹⁰¹ Bayladı, *Pythagoras*, 111.

¹⁰² Guthrie, "Pythagoras", 8/183; I. 287. *Esir (Aether/Aither)*'in Yunan felsefesindeki tüm kullanımları için bkz. Peter Kingsley, *Antik Felsefe Gizem ve Büyü: Pythagoras ve Empedokles Geleneği*, çev. Keenan Kalyon (İstanbul: Kabalıcı Yayınları, 2002), 25-33.

¹⁰³ "Karşıtlara ayırdılar cisimi ve bu ikisinin işaretlerini ortaya koydular Ayırarak birini diğerinden, buraya bir yandan *göksel ateşin* (*aitherion*) koydular nazik alevini" Parmenides, *Doğa Hakkında*, VIII/55-56; X/2.

¹⁰⁴ Guthrie, *Yunan Felsefe Tarihi*, 1/256.

¹⁰⁵ Cornford, "Mysticism and Science", 138; Guthrie, *Yunan Felsefe Tarihi*, 1/314.

¹⁰⁶ Guthrie, *Yunan Felsefe Tarihi*, 1/315; Zeller, *Grek Felsefesi*, 67.

692 | Aynur Çınar. Pythagorasçı Felsefede Tekliğin İlkesi Olarak Külli Ruh: Monad

Pythagoras'la birlikte antik Batı'ya tamamen yabancı olan bu ruh anlayışı Yunanlılarca önce nefretle karşılanmıştır. Pythagorasçılığın riyazete dayalı düalist ruh anlayışı, maddî yaşama düşkün Yunan toplumunda bir süre marjinal bir anlayış olarak ötelenmiş ve sır dinleri bünyesinde varlığını devam ettirmiştir.¹⁰⁷ Bütün bu muhalefete rağmen, önce pre-Sokratik filozoflarda kademeli olarak, nihayet Platon'dan itibaren Pythagorasçılığın mistik ruh-beden düalizmi Yunan felsefesine hâkim olmaya başlamıştır.¹⁰⁸ Yine Parmenides, Demokritos, Aristoteles, Stoacılar gibi felsefi ekolleri belli ölçüde etkileyen Pythagoras felsefesi, bununla kalmayarak Philo ile Yahudiliğe, kilise babası Clement'le Hıristiyanlığa ve İhvân-ı Safâ ile de İslam düşüncesine sirayet etmiştir.¹⁰⁹ Neticede gerek Orfizm'in gerekse mistik Pythagoras felsefesinin etkilerini pek çok surette kurumsal dinlerde dahi görmek mümkündür.

Sonuç

Pythagoras gerek dinî gerekse felsefi-bilimsel öğretileri ile antik felsefede müstesna bir yere sahiptir. Olimpik-Homerik din anlayışına tepki olarak gelişen Milet geleneğinin aksine, Pythagoras felsefesi belli ölçüde Yunan dininin unsurlarını benimseyen Orfizm temeline kurulmuş ve Hint-İran ve Mısır dinlerinden ödünç aldığı anlayışla çok zengin bir dinî altyapı kurmuştur. Kimilerince Orpheus'la özdeşleştirilen Pythagoras, hakkındaki efsaneler sebebiyle yarı Tanrı olarak da yüceltilmiştir.

Pythagoras felsefesinin en özgün yanı, kuşkusuz, dönem itibariyle Yunan dinî anlayışında yeri olmayan ruh-beden düalizmini benimsemesidir. Felsefesini bilimsel faaliyetlerin yanı sıra arınmayı amaç edinmiş bir yaşam biçimi olarak gören Pythagoras, Orfik dinden edindiği düalist anlayışla bireysel ruhun tanrılaşmasına dayalı kurtuluş fikrini ilke edinmiş, bundan ötürü dinî-felsefi bir hareketin lideri kabul edilmiştir. Bu da Pythagorasçı felsefe okulunu aynı zamanda inisiyeye dayalı dinî bir okul olarak haline getirmiştir.

Pythagoras'ın ruh-beden düalizmine dayalı görüşleri sadece insan ruhuyla sınırlı kalmamış, kozmogoni ve Tanrı anlayışını da şekillendirmiştir. Evrenin yapıtaşını arkhenin maddî bir unsur değil sayılar olduğuna inanan Pythagoras, kozmosun ortaya çıkışını matematiksel ölçü ve denge unsurlarıyla izah etmeye çalışmıştır. Buna göre bütün sayıların temel ilkesi ve ideası kabul ettiği *BİR*, Pythagoras için ilk hareketi başlatan Tanrı olmakla vasıflanmıştır. Adına Monad denen ve sınır, düzen getirmeyi ifade eden *BİR*in karşısına ise, varlığı sınırsız, kuralsız ve kötücül olan *İKİ* yani Apeiron getirilmiştir. Yapısı itibariyle evrensel töz olarak havadan oluşan ve kendisine pneuma denen bu varlık, Monad'ın sürekli onu teneffüs ederek sınırlaması ve sınırladığı alanda kozmosu kurmasıyla engellenmiş, böylece yokluğun karşısına varlık ve hayat çıkarılmıştır.

Antik kozmogoni mitlerinden devşirilerek bilimsel bir felsefeye dönüşen Monad anlayışı, Pythagoras'ın panteist evren ve Tanrı tasavvuru göz önünde alındığında, İlk Sebep olarak ifade edilen Külli Ruh'a tekabül eder. Nitekim Pythagoras felsefesinin sonraki dönem öğrencileri ve yorumcuları da Monad'ı, Tanrı, İyi ve Yüce Ruh, eril niteliğin hâkim olduğu aktif unsur şeklinde açıklamışlardır. Bütün bunlar, Pythagoras felsefesinin seküler bir felsefe olmadığını ve Tanrı Monad'dan gelen bireysel ruhun felsefe yoluyla arınarak yine asıl vatanı olan Külli Ruh'a katılacağı inancı üzerine bina edildiğini göstermektedir.

¹⁰⁷ Jan N. Bremmer, "Soul: Greek and Hellenistic Concepts", *Encyclopedia of Philosophy*, ed. Lindsay Jones (New York: Thompson - Gale, 2005), 12/8542.

¹⁰⁸ Zeller, *Grek Felsefesi*, 60; Cornford, *Sokrates*, 45.

¹⁰⁹ Cudworth, *The True Intellectual System*, 1/22; Cornford, "Mysticism and Science", 138; Guthrie, "Pythagoras", 8/184; Kahn, "Pythagoras", 8/185; Arslan, *İlkçağ Felsefe Tarihi*, 1/139.

Kaynakça

- Adam, James. *Antik Yunan'ın Din Öğretmenleri*. çev. Özgüç Orhan. İstanbul: Pinhan Yayınları, 2019.
- Aetius. *Placita, The Principles of Nature: Text and Commentary*. ed. Jaap Mansfeld - David T. Runia. Leiden-Boston: Brill, 2020.
- Allen, James P. *Genesis in Egypt: The Philosophy of Ancient Egyptian Creation Accounts*. New Haven: Yale University Press, 1988.
- Aristoteles. *Protreptikos: Felsefe Yapmaya Çağrı*. çev. Ali Irgat. İstanbul: Afa Yayınları, 1996.
- Aristoteles. *Ruh Üzerine (Peri Psukhês)*. çev. Zeki Özcan. Ankara: Sentez Yayıncılık, 2014.
- Aristoteles. *Fizik*. çev. Saffet Babür. İstanbul: YKY Yayınları, 2017.
- Aristoteles. *Metafizik*. çev. Y. Gurur Sev. İstanbul: Pinhan Yayınları, 2017.
- Arslan, Ahmet. *İlkçağ Felsefe Tarihi*. 5 cilt. İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2018.
- Bayladı, Derman. *Pythagoras: Bir Gizem Peygamberi*. İstanbul: Say Yayınları, 2008.
- Beekes, Robert- van Beek, Lucian. *Etymological Dictionary of Greek*. 2 vol. Leiden-Boston: Brill, 2010.
- Bremmer, Jan N. "Soul: Greek and Hellenistic Concepts". *Encyclopedia of Religion*. ed. Lindsay Jones. 12/8540-8544. New York: Thompson - Gale, 2005.
- Burkert, Walter. *Antikçağ Gizem Kültürleri*. çev. Bahadır Sina Şener. İstanbul: Alfa Yayınları, 2018.
- Burnet, John. "Soul (Greek)", *Encyclopædia of Religion and Ethics*. ed. James Hastings. 11/737-742. Edinburgh: T - T Clark, 1910.
- Burnet, John. *The Socratic Doctrine of the Soul*. London: Oxford University Press, 1916.
- Burnet, John. *Erken Yunan Felsefesi*, çev. Aziz Yardımlı. İstanbul: İdea Yayınevi, 2013.
- Claus, David B. *Toward The Soul: An Inquiry into the Meaning of ψυχή before Plato*. New Haven-London: Yale University Press, 1981.
- Cornford, F. M. "Mysticism and Science in the Pythagorean Tradition", *The Classical Quarterly* 16:3/4 (July-October, 1922), 137-150.
- Cornford, Francis M. *Sokrates Öncesi ve Sonrası*. çev. A. M. Celâl Şengör - Senem Onan. İstanbul: Türkiye İş Bankası Yayınları, 2017.
- Cudworth, Ralph. *The True Intellectual System of the Universe*. 2 vol. London: Printed for Thomas Legg, 1845.
- Çınar, Aynur. "Tarihte Kaybolmuş bir Medeniyet: Etrüskler ve Etrüsk Dini", *Belleter* 84/89 (2020), 43-74.
- Detienne, Marcel. "Dionysos", *Encyclopedia of Religion*. ed. Lindsay Jones. 4/2356-2360. New York: Thompson - Gale, 2007.
- Detienne, Marcel- Alberto Bernabé, "Orpheus", *Encyclopedia of Religion*. ed. Lindsay Jones. 10/6891-6898. New York: Thompson - Gale, 2005.
- Enuma Eliş: Bâbil Yaratılış Destanı*. çev. Selim F. Adalı - Ali T. Görgü. İstanbul: Türkiye İş Bankası Yayınları, 2017.
- Erkızan, H. Nur- Çüçen, Abdülkadir. *Antikçağ ve Ortaçağ Felsefe Tarihi*. Ankara: Sentez Yayıncılık, 2013.
- Graves, Robert. *Yunan Mitleri: Tanrılar, Kahramanlar, Söylenceler*. çev. Uğur Akpur. İstanbul: Say Yayınları, 2012.
- Griffiths, J. Gwyn. "Some Remarks on the *Enneads* of Gods", *Orientalia* 28/1 (1959), 34-56.
- Guthrie, William Keith C. *The Greeks and Their Gods*. Boston: Beacon Press, 1954.
- Guthrie, William Keith C. *Orpheus and Greek Religion*. New Jersey: Princeton University Press, 1993.
- Guthrie, William Keith C. "Pythagoras and Pythagoreanism [Addendum I]", *Encyclopedia of Philosophy*. ed. Donald M. Borchert. 8/181-185. London: Thompson - Gale, 2006).
- Guthrie, William Keith C. *Yunan Felsefe Tarihi: Sokrates Öncesi İlk Filozoflar ve Pythagorasçılar*. çev. Ergün Akça. İstanbul: Kabcacı Yayınları, 2011.
- Halliwell, Stephen. *The Aesthetics of Mimesis*. New Jersey: Princeton University Press, 2002.

694 | Aynur Çınar. Pythagorasçı Felsefede Tekliğin İlkesi Olarak Külli Ruh: Monad

- Halliwell, Stephen. "Mimesis", *Encyclopedia of Philosophy*. ed. Donald M. Borchert. 4/252-253. London: Thompson - Gale, 2006.
- Hegel, Georg Wilhelm F. *Felsefe Tarihi: Thales'ten Platon'a Grek Felsefesi*. çev. Doğan B. Kılınc. İstanbul: NotaBene Yayınları, 2018.
- Kahn, Charles H. "Pythagoras and Pythagoreanism [Addendum 2]". *Encyclopedia of Philosophy*. ed. Donald M. Borchert. 8/185-188. London: Thompson - Gale, 2006.
- Kenny, Anthony. *Antik Felsefe*, çev. Serdar Uslu. İstanbul: Küre Yayınları, 2011.
- Kingsley, Peter. *Antik Felsefe Gizem ve Büyü: Pythagoras ve Empedokles Geleneği*. çev. Kenan Kalyon. İstanbul: Kabalcı Yayınları, 2002.
- Kotwick, Mirjam E. "Reconstructing Ancient Constructions of the Orphic Theogony". *The Classical Quarterly* 64/1 (May 2014), 75-90.
- Laertios, Diogenes. *Ünlü Filozofların Yaşamları ve Öğretileri*. çev. Candan Şentuna. İstanbul: YKY Yayınları, 2017.
- Luchte, James. *Pythagoras Doctrine of Transmigration: Wandering Souls*. New York: Continuum, 2009.
- Martínez, Alberto A. *The Cult of Pythagoras*. Pittsburgh: University of Pittsburgh Press, 2012.
- Nilsson, Martin P. "Early Orphism and Kindred Religious Movements", *The Harvard Theological Review* 28/3 (July, 1935), 181-230.
- Nock, Arthur Darby. "Orphism or Popular Philosophy?", *The Harvard Theological Review* 33/4 (October, 1940), 301-315.
- Olgunlu, Ali Canip. *Mitos'tan Logos'a Mitlerin Çözümlemesi*. İstanbul: Çalıkuşu Kitap, 2017.
- Parmenides. *Doğa Hakkında (περί φύσεως)*. çev. Y. Gurur Sev. İstanbul: Pinhan Yayınları, 2017.
- Platon. *Yasalar*. çev. Candan Şentuna – Saffet Babür. İstanbul: Kabalcı Yayınları, 2007.
- Platon. *Kratylos*. çev. Furkan Akderin. İstanbul: Say Yayınları, 2015.
- Renouf, Peter le Page. *Mısır'ın Ölüler Kitabı*. çev. Erhan Altunay. İstanbul: Onbir Yayınları, 2015.
- Taylor, Thomas. *Iamblichus' Life of Pythagoras or Pythagoric Life*. London: Watkins, 1818.
- Zeller, Eduard. *Grek Felsefesi Tarihi*. çev. Ahmet Aydoğan. İstanbul: Say Yayınları, 2017.
- Zhmud', Leonid. "Orphism and Grafitti from Olbia". *Hermes* 120/2 (1992), 159-168.